

Alvar Aallon Säynätsalon kunnantalo hybridimaisemassa

Jonas Malmberg & Petteri Kummala

doi.org/10.23995/tht.115720



Säynätsalon kunnantalo (1952) on Alvar Aallon (1898–1976) arkkitehtuurin keskeinen merkkiteos. Vähälle huomiolle on jäänyt jo 1940-luvun alussa alkanut Aallon tiivis yhteistyö kunnan kanssa. Hän laati useita asemakaavoja, joista tärkeimmät koskivat keskustan uudelleenjärjestelyä. Aalto laati keskuksesta useita vaihtoehtoja, mutta perusajatus säilyi: keskeisaihe oli kiilamaisen kolmion muodostama ”*Piazza triangolare*”. Se jalostui avoimesta torista metsäiseksi aukioksi. Tarkastelemme *Piazza triangolare*a hybridimaiseman käsitteen kautta nojaten Bruno Latourin ajatukseen hybridistä ihmisen luoman ja luonnollisen välimuotona. Hybridimaisemana se rinnastuu etenkin kunnantalon maastonmuotojaan myöten keinotekoisesti rakennettuun sisäpihaan. Kaavojen sekä toteuttamatta jääneiden rakennusten valossa tulkinta ”Aallon Säynätsalosta” syventyy. Artikkelisi syventää tulkintoja Aallon maisemakäsityksestä sekä avaa hybridimaiseman käsitteen uusia avalla näkökulmia Aallon suunnittelun erityispiirteisiin.

Avainsanat: *Alvar Aalto, kaavasunnittelu, Säynätsalon kunnantalo, hybridimaisema, Aallon maisemakäsitys*



Sellaista kodin ja työpaikan väliä ei pitäisi ollakaan, jossa ei kuljeta läpi metsän.

Alvar Aalto, 1957¹

Keskisuomalaiseen saareen alkoi 1900-luvun alussa rakentua puunjalostuslaitosten ympärille yhdyskunta, josta kehittyi 1924 itsenäistynyt Säynätsalon kunta. Sen väkiluku vakiintui noin 3000 asukkaaseen. Kunta järjesti vuonna 1949 kunnantalon suunnittelusta kutsukilpailun, jonka voitti Alvar Aallon ehdotus ”Curia”. Kolme vuotta myöhemmin valmistunut Säynätsalon kunnantalo on yksi Aallon tuotannon avaintöistä. Se sijoittuu Aallon henkilökohtaisessa elämässä käännekohtaan, ja Aallon uralla se käynnisti yhden hänen luovimmista ja tuotteliaimmista jaksoistaan arkkitehtina. Tästä johtuen Säynätsalon kunnantalosta on kirjoitettu paljon Aallon uraa esittelevässä kirjallisuudessa.

Hieman yllättäen yksinomaan Säynätsalon kunnantalon keskittynyttä tutkimusta on kuitenkin niukasti: Satu Mattilan huolellinen pro gradu -tutkimus valmistui Jyväskylän yliopistossa 1982, ja Jonas Malmberg laati kattavan rakennushistoriallisen selvityksen 2018.² Ainoa rakennusta esittelevä monografia, Richard Westonin *Town Hall, Säynätsalo*, julkaistiin 1993.³ Lisäksi rakennus saa huomiota muutamissa Aallon rakennuksiin keskittyneissä opinnäytteissä, joista ensimmäinen oli jo vuonna 1963 julkaistu Peter Eisenmanin väitöskirja, *The Formal Basis*

1 Alun perin *Berlingske Aftenavis*, 28 August 1957, suomenos: Göran Schildt, *Inhimillinen tekijä* (Helsinki: Otava, 1989), 272.

2 Satu Mattila, *Alvar Aallon suunnittelema Säynätsalon kunnantalo* (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1982); Jonas Malmberg, *Säynätsalon kunnantalo. Rakennushistoriaselvitys* (Helsinki: Alvar Aalto -säätiö, 2018).

3 Richard Weston, *Town Hall, Säynätsalo* (London: Phaidon, 1993/1994).

of Modern Architecture.⁴ Laura Iloniemi tutki 1995 valmistuneessa maisterin opinnäytteessään *Nature and Public Space: Säynätsalo Town Hall and Seinäjoki City Centre* Seinäjoen kaupunkikeskusta sekä Säynätsalon kunnantaloa.⁵

Säynätsalon kunnantalon keskittyvässä tai sitä sivuavassa tutkimuksessa varsin vähälle huomiolle on jäänyt se, että Aallon yhteistyö Säynätsalon kunnan kanssa alkoi jo 1940-luvun alussa, jolloin tehtaanjohtaja Hilmer Brommels kutsui Aallon laatimaan kunnalle asemakaavojen.⁶ Göran Schildt mainitsee Aallon Säynätsalon kulttuurikeskuksen ja kaavahankkeet ohimenneen monien toteutumattomien Aalto-kohteiden pohdinnassaan, ja myös Weston mainitsee asemakaavat kunnantalon suunnittelua taustoittaessaan, mutta syventävä analyysi tästä Säynätsalon suunnittelun vaiheesta puuttuu.⁷ Kaavasuunnitelmista tärkeimmät koskivat Säynätsalon keskustan uudelleenjärjestelyä. Aallon varhaisiin suunnitelmiin sisältyi myös kunnan keskeisimmän saaren mantereeseen yhdistävä pengertie siltoineen, joka muista suunnitelmista poiketen toteutettiin.

4 Peter Eisenman, *The Formal Basis of Modern Architecture* (Baden: Lars Müller Publishers, 1963/2006).

5 Laura Iloniemi, *Nature and Public Space: Säynätsalo Town Hall and Seinäjoki City Centre* (Cambridge: Trinity Hall, 1995).

6 Aalto, Alvar. Alvar Aalto Hilmer Brommelsille 15.1.1943, Helsinki. Kirje, Alvar Aalto -säätiö, kirjekokoelma (AAA 25660). Kirjeessä Aalto pahoittelee kaavasuunnitelman viipymistä sodan vuoksi. Maija Kairamo ja Timo Keinänen, ”Hilmer Brommelsin haastattelu”, teoksessa *Rakennustaiteen seuran haastatteluja*, toim. Tapani Virkkala (Helsinki: Rakennustaiteen seura, 1982), 207. Aalto luonnosteli jo 1925 Säynätsaloon vanhainkotirakennusta, mutta rakennus toteutettiin Wivi Lönnin suunnitelmien mukaan. Göran Schildt, *Alvar Aalto: A Life's Work* (Helsinki: Otava, 1994), 67.

7 Schildt, *Inhimillinen tekijä*, 162–164; Weston *Town Hall, Säynätsalo*, 5. Myöhemmissä yhteisteoksessaan *Alvar Aalto* (London/New York: Phaidon, 1995), 132 Weston mainitsee kaavasuunnitelmat kahdella virkkeellä. Asemakaavat huomioidaan vielä varhaisissa ja Aallon elinaikana laadituissa kirjoituksissa sekä aikakauslehdissä, mutta niiden saama huomio vähenee myöhemmin lyhyiksi maininnoiksi.

Kunnantalon ohella Aallon Säynätsaloon tekemistä suunnitelmista on siis toteutunut vain fragmentteja. Tästä johtuen rinnastukset väli-merelliseen, maastosta yksittäisenä kohoavaan kukkulakaupunkiin ovat hallinneet tulkintoja Säynätsalon suunnitelmista. Niitä ovat ruokki-neet etenkin kunnantalon korotettu ja sulkeu-tunut sisäpiha, valtuustosalin tornimainen hah-mo sekä Aallon omat kirjoitukset.⁸ Myös Aallon uran alkuvaiheen pohjoismaisen klassismin ja hänen useiden Italian-matkojensa vaikutusta on korostettu Säynätsalon yhteydessä.⁹ Näistä syistä johtuen Aallon Säynätsalo-suunnitelmien erilaiset ympäristöjen ja maaston käsittelyt ovat saaneet varsin vähän huomiota aiemmissa kirjoituksissa.¹⁰

8 Erityisesti 1924 laadittu, mutta aikanaan julkaisematta jäänyt Aallon kirjoitus, jonka Schildt otsikoi ”Kukku-lakaupunki”. Göran Schildt, *Näin puhui Alvar Aalto* (Helsinki: Otava, 1997), 49. Aallon kohde-esittely ”Kun-nantalo. Säynätsalo” *Arkkitehti*-lehdessä 1953 ei viittaa eteläeurooppalaiseen traditioon kuin kolmioaukion nimeämisessä (ks. viite 11), mutta kunnantalon kilpai-luehdotuksen selostuksessa hän asettaa rakennuk-sensa eurooppalaiseen ”hallinnollisten rakennusten ja raatihuoneiden” pitkään traditioon (päiväämätön kilpailuehdotuksen ”Curia” selostus, Jyväskylän kauptungin arkisto).

9 Weston korostaa arkkitehtuurikoulutuksen ja pohjois-maisen klassismin merkitystä. Lisäksi hän painottaa Gustaf Strengellin 1923 ilmestyneen *Kaupunki taide-luomana* -teoksen vaikutusta. Weston, Alvar Aalto, 7. Schildt nostaa esille lapsuudenkodin kiinnostuksen italialaiseen kulttuuriin, joka Aallolla jatkui läpi vuosikymmenten. Göran Schildt, *Valkoinen pöytä. Alvar Aal-lon nuoruus ja taiteelliset perusideat* (Helsinki: Otava, 1982), 252; Schildt, *Inhimillinen tekijä*, 214–230. Kunnantalon Schildt arvioi olevan ”yhtä ’italialainen’ kuin hänen nuoruutensa uusklassisella kaudella syntynyt Muuramen kirkko sen naapurissa” Schildt, *Inhimillinen tekijä*, 157.

10 Satu Mattila tulkitsee kunnantalon sisäpihan puutar-haksi ja toteaa, että kunnantalo ikään kuin kätkeytyy sitä ympäröivien mäntyjen joukkoon, muttei analysoi laajempaa kaavallista kontekstia. Satu Mattila, *Alvar Aallon suunnittelema Säynätsalon kunnantalo* (Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto, 1982), 45–47, 149–150. Edel-linen pätee myös Laura Iloniemen tutkielmaan, joka painottaa keskuspihan merkitystä. Iloniemi, *Nature and Public Space: Säynätsalo Town Hall and Seinäjoki City Centre*, 22–25). Richard Weston mainitsee lyhyesti varhaiset kaavasuunnitelmat ja edustan aukion muu-toksen metsäiseksi avoimen kentän sijaan. Weston, *Town Hall, Säynätsalo*, 5, 15.

Keskityimme tässä artikkelissa erityisesti Aal-lon Säynätsaloo koskeviin kaavasuunnitelmiin viher- ja puistoalueineen sekä kolmen raken-nuksen osalta toteutumattomiin rakennus-suunnitelmiin, joita Aalto hahmotteli kunnan-talon välittömään ympäristöön. Niiden kautta tarkasteltuna tulkinta ”Aallon Säynätsalosta” saakin hyvin erilaisia sävyjä. Aalto kehitti joi-takin asemakaavoissa esiintyviä rakennuksia myös rakennussuunnittelun tasolla, mikä antaa mahdollisuuden ymmärtää hänen tavoitteitaan yleispiirteisiä kaavoja tarkemmin.

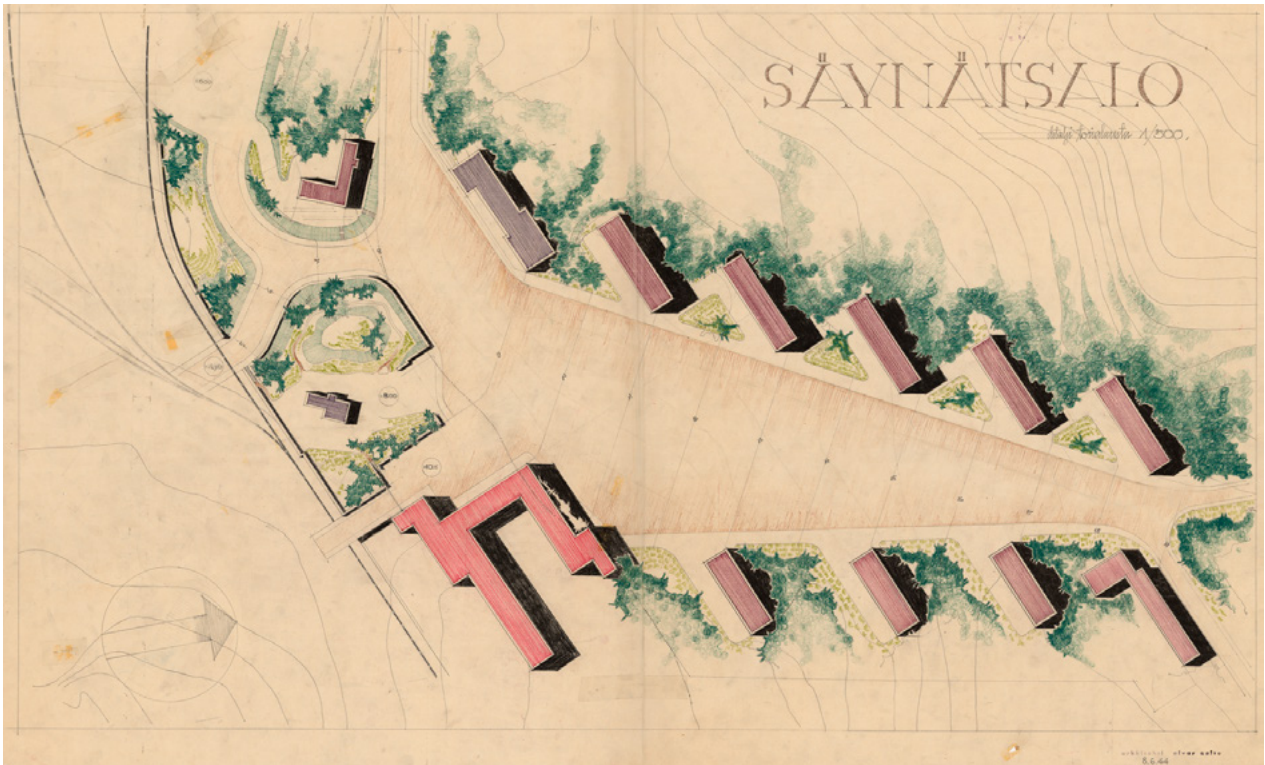
Esittelemme pääpiirteissään tämän Aallon ko-konaisvision Säynätsalon kehittämistä, sillä siihen sisältyy monia yksityiskohtia, jotka toteu-tuessaan olisivat vaikuttaneet myös kunnanta-lon asemaan osana ympäristöään. Erityistä huo-miota kiinnitämme Aallon kaavasuunnitelmiin sisältyneeseen radikaaliin ajatukseen ”*Piazza triangolaresta*”¹¹, eräänlaisesta metsäpuistikos-ta Säynätsalon kuntakeskusmiljöön ytimessä. Mielestämme tämä toteutumaton idea – joka ei vastaavalla tavalla esiinny Aallon muissa suun-nitelmissä – tuo kiinnostavaa lisävalaistusta Aal-lon maisemakäsitykseen.¹² Samalla se korostaa, miten ennakkoluulottomasti ja oivaltavasti Aal-to käytti luontoa osana suunnitelmiaan.

Avaamme Aallon Säynätsaloon laatimia suun-nitelmia hybridimaiseman käsitteen kautta. Tar-kastelumme nojaa keskusteluun, jonka taustalla on Bruno Latourin ajatus hybridistä ihmisen luoman ja luonnollisen välimuotona, kulttuurin ja luonnon erilaisina ja -asteisina sekoituksina. Tulkitsemme Aallon kaavasuunnitelmiin sisäl-tyvää *Piazza triangolare* hybridimaisemana.

Sen sijaan, että ajattelisimme hybridimaisema-minä tahansa inhimillisen vaikutuksen ja luon-

11 Aallon nimitys aukiolle *Arkkitehti*, nro. 9–10 (1953): 149.

12 Aihe on ajankohtainen etenkin vuosina 2019–20 kier-täneen *Aallon jalostettu maisema* -näyttelyn sekä sen pohjalta toteutettavan kirjahankkeen tiimoilta. Julkaisu ei tätä kirjoittaessa ole vielä ilmestynyt.



Kuva 1. Keskustorin suunnitelma 8.6.1944, jossa aukio on esitetty avoimena ja rakennukset funktionalisten kaavoitustavoitteiden hengessä viistosti aukion linjauksiin nähden. Kunnantalon paikka on vielä kaavailtu tehtaankonttorin kanssa aukion eteläpäätyyn (kuvassa vasemmalla). Kuva: Alvar Aalto -säätio (AAM 14–144), kaikki oikeudet pidätetään.

nollisen välimuotona, annamme tässä artikkelissa hybridimaisemalle melko täsmällisen määritelmän. Hybridimaisemassa on sen mukaan tärkeää niin sanotusti villien tai kultivoimattomien luonnonelementtien tasavertainen läsnäolo keinotekoisien, ihmisen luomien elementtien ohella siten, ettei yksi ole selvästi alisteinen toiselle. Vertailukohdan ja rinnastuksen sille tarjoaa kunnantalon sisäpiha, maastonmuotojaan myöten keinotekoisesti rakennettu ”kukkulakaupungin” ydin, jonka ympärille kunnantalo kiertyy ja jonka suunnitteluun osallistui myös eturivin puutarhasuunnittelija Paul Olsson.¹³

Hybridimaiseman kautta avautuu myös osin kriittinen näkökulma valtavirran tulkintoihin Aallon maisema- ja luontokäsityksestä. Niitä hallitsee ajatus synteettisestä, vastakohtapareja yhdistävästä suunnittelun lähtökohdasta. Emme

kiistä sen selitysvoimaa, mutta hybridimaiseman kaltaiset Aallon suunnittelun piirteet eivät mielestämme palaudu synteettiseen selitysmalliin. Siksi esitämme artikkelin lopuksi, että Petra Čeferinin esiin nostama monitulkintaisuus tarjoaa olennaisen analyysivälineen Aallon maisemakäsityksen ymmärrykseen ja avaamme tältä osin tuoreen tulokulman Aallon tuotannon tarkasteluun.

Keskustan suunnitelmat ja kunnantalon paikka

Aalto laati Säynätsalon keskusta-alueelle kaava-suunnitelmia vuodesta 1943 aina 1950-luvun lopulle asti. Tämän vajaan parinkymmen vuoden aikana Aalto hahmotteli kuntakeskustan järjestelystä useita erilaisia vaihtoehtoja. Suunnitelmista on säilynyt Aalto-säätion arkistossa useita piirustuksia, joista monet ovat päiväämättömiä. Suunnitelman kehittymisestä voi kuitenkin

13 Arkkitehtuurimuseon arkisto, Paul Olssonin kokoelma, kohde 1751.

Kuva 2. "Keskustorin" 28.1.1946 päivätty perspektiivikuva, joka noudattelee pääpiirteittäin Aallon edellisenä vuonna Brommelsille lähettämässä kirjeessään kuvaamaa suunnitelmaa patsaineen ja polkuineen. Länsireunan rakennusten rivi polveilee, ja niiden alakerrosten liiketilojen näyteikkunat liittävätkin ne sittemmin toteutuneiden kunnantalon liiketilojen tavoin keskustoriin. Kuva: Alvar Aalto -säätö (AAM 14–145), kaikki oikeudet pidätetään.



kin muodostaa selkeän käsityksen, vaikkei aukionta kronologiaa voikaan vahvistaa.

Kaikissa kaavasuunnittelun vaiheissa keskeisaiheena säilyi kiilamaisen kolmion muotoinen kaupunkitila, jonka Aalto nimesi *Piazza triangolareksi*. Se jalostui suunnittelun edetessä avoimesta toritilasta liikenneväylien rajaamaksi metsäiseksi puistoksi, joka rajautui eteläsivultaan tehdasalueeseen. Tehtaan myöhemmin valmistuneen pääkonttorin (Veikko Raitinen, 1949) paikan edustalle Aalto suunnitteli alkuvaiheessa julkisten rakennusten alueen, jossa oli myös sittemmin toteutuneesta poikennut paikka kunnantalolle.

Vuodelle 1943 ajoittuvissa varhaisimmissa piirustuksissa *Piazza triangolare* oli vielä kolmiomainen aukio. Ajatellen verraten pienen teollisuuspaikkakunnan kuntakeskusta se olisi ollut avoimena ja mahdollisesti kivettynä torimaisena tilana mittakaavaltaan varsin suuri – suorastaan ylimitoitettu. Sitä reunustavat 3-kerroksiset rakennukset suuntautuivat viistosti kohti keskipäivän aurinkoa, ja ylärinnettä kohti suppeneva toritila olisi muodostanut voimakkaan perspektiiviaiheen. Weston huomauttaa, että Aallon varhainen suunnitelma on paljossa velkaa funktionalistiselle kaavoitusideologialle, ja talojen asettelu oli toteutettu siten, että rakennuksissa olleille asunnoille varmistet-

tiin maksimaalinen luonnonvalo.¹⁴ Varhaisten suunnitelmien aukio ei kuitenkaan päättynyt myöhemmin toteutuneen ratkaisun mukaisesti kunnantalon edustalle, vaan sen kärjestä lähti tie kohti asuinalueita ja kirkkoa. Aukio olisi ollut vahvasti kaupunkitilaa luova, melko itsellinen ratkaisu.

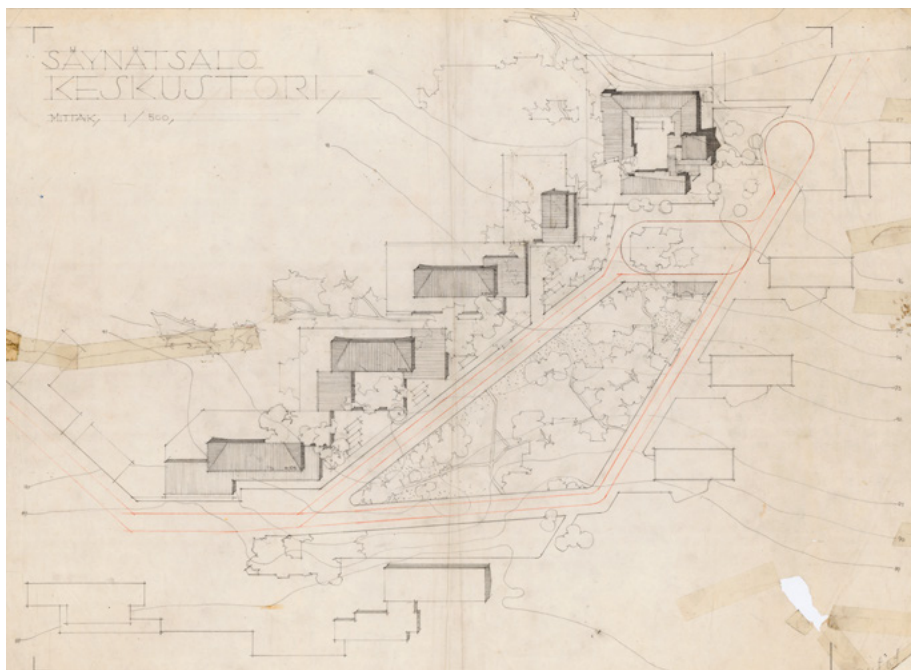
Puiden säilyttäminen ja alueen jäsentely puistoksi muodostuu vuosien 1944–45 tienoilla vähitellen kantavaksi teemaksi useissa piirustuksissa.¹⁵ Aalto itse luonnehti suunnitelmansa ydintä 29.9.1945 Brommelsille kirjoittamassaan kirjeessä männiköksi, jossa on sorapintaisia polkuja, veistos ja suihkulähde.¹⁶ Metsäisen puiston synnyttämiseksi piti jopa purkaa kaksi rakennusta, jotka sijoituivat lähelle tehtaan pääkonttorin

14 Weston, *Town Hall, Säynätsalo*, 5.

15 Aallon toimiston piirustusaineistojen joukossa on *Piazza triangolare*n alueella kasvaneiden puiden kartoituksia, ne on päivätty 25.1.1950 (AAM 14-172), ja puustokartta 4.9.1958 (AAM 14-177).

16 Aalto, Alvar. *Alvar Aalto Hilmer Brommelsille 29.9.1945, Helsinki*. Kirje, Alvar Aalto -säätö, kirjekokoelma (AAA 252562).

Kuva 3. Päiväämätön suunnitelma 1950-luvun alusta, jossa sekä osuusliikkeen rakennus että liikennekeski ovat esitettynä. *Piazza Triangolare* ja kunnantalon edustan aukio sekä liikennetarkaisut saavat suuren huomion. Toisaalta esimerkiksi pysäköinnille on osoitettu vain vähän paikkoja. Samaa piirustusta Aalto käytti kohteen esittelyissä useissa kotimaisissa ja kansainvälisissä julkaisuissa 1950-luvun alkupuolella (*Arkkitehti, Casabella* ja *Arkitekten*). Kuva: Alvar Aalto -säätiö (AAM 14–154), kaikki oikeudet pidätetään.



päättyä.¹⁷ Sille on hahmoteltu eri tavoin kulkevia polkuja, ja osassa piirustuksia esiintyy yksittäisiä puistoelementtejä, kuten veistos tai mahdollisesti suihkulähde. Kolmioaukiota reunustavia rakennuksia ja niiden pysäköintitarkaisuja tutkittiin monin tavoin, mutta kaikissa suunnitelmissa aukio oli reunoiltaan selvästi rakennettu ja siten rajattu. Kolmioaukion rajausta täsmäntävät lisäksi kaikilla sivuilla kulkevat tiet.

Kunnantalon ja sen tontin hankintaan liittyvää vaiherikasta päätöksentekoa voi seurata kunnan eri elinten pöytäkirjoista.¹⁸ Ne eivät kerro kuinka kunnantalon suunnittelu muuttui arkkitehtuurikilpailuksi, mutta Brommels oli huomattavan paljon myöhemmin Rakennustaiteen seuralle antamansa haastattelun mukaan kutsunut ystävänsä Aallon kunnalle suunnittelijaksi. On

todennäköistä, että hän myötävaikuttanut Aallon osallistumiseen tähän arkkitehtuurikilpailuun.¹⁹

Aukion luonne muuttui ratkaisevalla tavalla kunnantalon tontin vaihtuessa loppuvuodesta 1945 pääkonttorin edustalta kolmioaukion yläpäätyyn. Aukio sai uudenlaisen, kunnantalon ja tehtaan pääkonttorin välisen akselin roolin. Kunnantalon paikan muutosta edeltäneissä kaavasuunnitelmissa tehtaan – ainakin ajatuksellisesti – parina oli saaren korkeimmalle kohdalle sijoittuneen ”Akropoliin” rakennusryhmä. Sen sijaan vuosikymmenen loppupuolen kaavoissa ja kunnantalon arkkitehtuurikilpailun suunnitelmissa aukion yläpäädyin kiintopisteeksi muodostui kunnantalon ja sen edustan kaupallinen ja hallinnollinen keskus. Aalto nimesi kunnantalon edustan ”Raatihuoneen toriksi” ja kuvaili suunnitelmaansa:

Itse ”kaupungintalo” muodostaa hallitsevan kärkipisteen Säynätsalon pääsaaren kolmionmuotoisella keskustorilla, josta tähän asti on rakennettu molemmat hallitsevat osat: kun-

17 Rakennusten purkamisen toteutui varsin myöhään ja vasta huomattavasti kunnantalon rakentamisen jälkeen. Piirustuksen AAM 14-178 pohjana oleva karttakopio on päivätty 19.10.1963. Siihen on merkitty *triangolaren* alueella olevien talojen kohdalle ”Puretaan” ja ”Puretaan vielä tämän vuoden aikana”. Aukion länsireunalla olleen talon kohdalle on kirjattu ”Purettu pois 1965”.

18 Ks. Malmberg, *Säynätsalon kunnantalo. Rakennushistoriaselvitys*, 23–27.

19 Kairamo ja Keinänen, ”Hilmer Brommelsin haastattelu,” 207, 210–211.



Kuva 4. Rajattu ote Aallon asemakaavasta 31.5.1944, jossa kulttuurikeskus urheilukenttineen ja rinteeseen sijoitettu amfiteatteri olivat laajimmillaan. Kunnantalon alkujaan kaavailtu paikka on tummennettuna kolmioaukion rakennusrivin länsikulmassa. Kuva: Alvar Aalto -säätiö (AAM 13–244), kaikki oikeudet pidätetään.

nantalo ja Enso-Gutzeit Oy:n konttorirakennus. Säynätsalon asemakaavaan (pääsaaren asemakaava myös allekirjoittaneen) liittyy tätä piazza triangolare varten myös julkisivukaavioit.²⁰

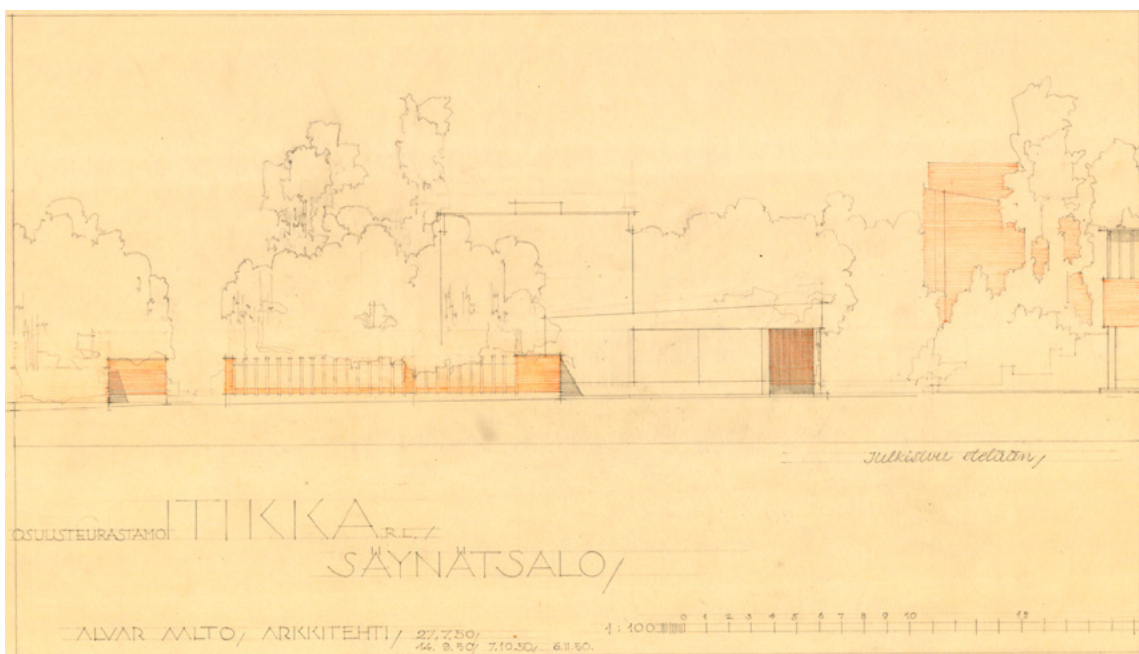
Säynätsalon kulttuurikeskus

Vuonna 1944 päivätyssä väritetyssä asemakaavassa urheilukentän alue on nimetty ”Akropoliiksi”, joka muodostaa piirustuksessa parin tehdaskokonaisuudelle. Kolmiomaisen aukion yläpään ja Akropoliin väliseen rinteeseen on luonnosteltu Aallon tuotannossa sittemmin usein toistunut amfiteatteri.

20 Alvar Aalto, ”Kunnantalo, Säynätsalo,” *Arkkitehti* 9–10/1953, 149.

Myöhemmissä suunnitelmissa ”Akropolis” jaostui kulttuurikeskukseksi, jota Aalto suunnitteli yhdessä arkkitehti Veikko Raitisen kanssa.²¹ Kunnantalon työmaavaiheen aikana 1950 päivätty kulttuurikeskussuunnitelma on Aallon toteutumattomista Säynätsalon rakennuksista huomattavin. Saaren korkeimmalle kohdalle suunniteltu kokonaisuus sisälsi sekä hengen että ruumiin kulttuuriin kuuluvia toimintoja. Taloon luonnosteltiin 300 ihmiselle mitoitettu juhlasali näyttämöineen ja ravintoloineen sekä voimistelusalisauna- ja pukutiloineen. Kulttuurikeskus

21 Raitinen oli suunnitellut tehtaan pääkonttorin. Hänen tekemiään luonnoksia kulttuurikeskukseen on säilynyt Aalto-säätiön arkistossa, mutta hänen rooliaan myöhempien suunnitelmien laatimisessa ei ole voitu todentaa. Raitisen luonnokset poikkeavat täysin näiden Aallon kanssa yhdessä laadittujen arkkitehtonisesta asusta. Aallon rooli lienee ollut tässä muutoksessa keskeinen.



Kuva 5. Itikan talon julkisivupiirustuksessa rakennuksen hahmo ja materiaalit rinnastuvat kunnantalon (oikealla) arkkitehtuuriin. Kuva: Alvar Aalto -säätiö (AAM 62–349), kaikki oikeudet pidätetään.

olisi täydentynyt vielä urheilukentällä ja alueelle toteutettavilla lisärakennuksilla.²²

Kunnantalon siirtyminen *Piazza triangolare*n pohjoiskärkeen muutti perustavalaatuisesti asemakaavan ajatusta. Kolmioaukio motivoitui hierarkiassa merkitykselliseksi kunnantalo-tehdasalue-akseliksi, kun kaupallisten toimintojen painopiste asettui kunnantalon edustalle. Tämän yläpuolella olisi ollut maisemallisesti ja mittakaavansakin vuoksi huomattava kulttuurikeskuksen luoma kiintopiste, jonka vierellä oli aiemmin rakennettu kirkko. Kunnan keskus olisi näin ollut toteutunutta moninapaisempi.

22 Katariina Pakoma, *Pohjolan Firenze* -näyttelyn tekstit Alvar Aalto -museossa, 2017; Schildt, *Alvar Aalto: A Life's Work*, 93. Kulttuurikeskus olisi toteutuessaan ollut vahva maisemallinen kiintopiste ja monenlaisen toiminnan keskus. Suunnitelma kariutui Brommelsin mukaan Enso-Gutzeitin vastustukseen, mitä hän muisteli hieman katkerana vielä vuonna 1973. Kairamo ja Keinänen, "Hilmer Brommelsin haastattelu," 214.

Liike- ja asuinrakennus Osuusliike Itikalle ja kioski

Aallon mainitsemissa julkisivukaavioissa esitetyistä rakennuksista hän suunnitteli yhtä jo ennen kunnantalon hanketta. Aukion yläpäädyn "raatihuoneentorin" laidalle ja nurkittain kunnantalon nähdessä kaavailtiin liike- ja asuinrakennusta osuusteurastamo Itikalle. Myymälä-, asuin- ja varastotiloja käsittävä suunnitelma ei koskaan toteutunut, ilmeisesti liiketaloudellisista syistä.²³ Itikan rakennuksesta tehtiin kolme suunnitelmaa (1947–52), joissa hanke jatkuvasti pienentyi.

Mikäli Itikan rakennus olisi toteutunut kahden ensimmäisen version laajuisena, kunnantalo olisi saanut siitä arkkitehtonisen parin, johon kirjaston alapuolella sijainneet liiketilat olisivat toiminnallisesti ja visuaalisesti liittyneet. Aallon ajatuksissa kunnantalo ei siten ollut nykyisen kaltaisesti erillinen, lähes linnamaisesti

23 Pakoma, *Pohjolan Firenze* -näyttelyn tekstit Alvar Aalto -museossa, 2017.

tontillaan yksinäisesti seisova rakennus. Itikan rakennuksen toteutuessa talojen edustalle olisi muodostunut paikallinen kaupallisten toimintojen keskittymä, ja varsinkin toisen luonnosversion rakennus oli arkkitehtuuriltaan kirjastoa vastaavaa. Tämä tarjoaa ainakin osittain lisämotivointia myös sille, että kirjaston – joka sijaitsi kerrosta ylemmällä tasolla – pääsalin suuret ikkunat suuntautuvat aukiolle kohti julkisten palveluiden ”raatihuoneentoria”. Peter Eisenman onkin väitöstutkimuksessaan kiinnittänyt huomiota siihen, että kirjasto liittyi visuaalisesti enemmän keskustan kaupallisiin toimintoihin kuin kunnantalon hallinnollisiin tiloihin ja sisäpihan patiolle.²⁴

Itikan ja muiden *Piazza triangolare*n länsireunan punatiilitalojen ilmeeseen kuuluivat muurit. Näiden suojaan sijoittui pihatoimintoja ja Itikan talossa ravintolan terassi. Ilmeikkäästi piirretyissä piirustuksissa muurien sisäpuolelta ja saaren maastonmuotojen mukaisesti ylärinteen suunnalta vihermassa lähes vyöryy kohti hillityn metsäistä kolmioaukiota rajaavaa katutilavyöhykettä. Maisematyyppien rajapintaan esitettiin kaupunkikuvaa luova muuri.

Itikan talon viimeisin ja pienin suunnitelmaversio ei enää muodostanut kirjastolle yhtä selkeää paria. Liiketalo jäi kunnantalon rinnalla selvästi alisteiseksi, ja sen asema alkoi muistuttaa kaupallisen aukion eteläreunalle kaavailtua kioskia.

Kunnantalon edustalle muodostettavan ”raatihuoneentorin” sommitelmaan liittyi Aallon visioissa Itikan talon ohella matkahuollon toimipiste ja kioski. Se olisi rajannut *Piazza triangolare*n yläpäädyistä kaupallisten toimintojen aukion eteläreunaa ja elävöittänyt kunnantalon edustaa. Kioskin ohella suunnitelma sisälsi pienen varastotilan sekä tiililattiaisen, katetun odotushuoneen. Toteutuessaan tämä rakennus olisi

vielä osaltaan vahvistanut paikalliskeskuksen kokonaisuutta.

Aallon suunnitelmissa ”raatihuoneentori” oli kuin eteläisen Euroopan eloisat aukiot. Se oli kunnan ydin ja monipuolisen toiminnan paikka, jossa mutkattomasti yhdistyivät monenlaiset henkilö- ja linja-autoliikenteen reitit, jalankulku, kauppojen huoltoajo, säilytettävien puiden ryhmät sekä tietenkin kunnantalon symbolinen merkitys. Liikennereititkään eivät toteutuneet Aallon suunnitelmien mukaan, eikä kolmiomaisen edusta-aukion länsireunalle ajateltua ajoyhteyttä toteutettu lainkaan. Näin kunnantalon edustalle muodostui käytännössä pieni hiekkapintainen eduspiha, ja linja-autopysäkin odotushuoneen korvasivat penkit taivasalla. Aallon kunnantalon kilpailuehdotukseen ilmeikkäästi nimeämä ”raatihuoneentori” jäi sangen vaatimattomaksi.

Kunnantalon patio ja lähiympäristö

Aallon ehdotus kunnantalon arkkitehtuurikilpailuun oli eheä. Suunnittelun edetessä rakennuksen kokonaishahmo säilyi, ja siihen tehtiin vain joitakin pienehköjä muutoksia. Kunnantalon sisäpihan korotettu patio suunniteltiin maaston muotoaan myöten keinotekoiseksi ja rakennetuksi. Suihkulähde ja kiveykset sekä pihalle avautuva toimistojen sivukäytävä muodostavat jopa ikiaikaisen luostarinpihan rauhallisen ja urbaanin elämän sykkeeltä suojatun vaikutelman. Aallon sanoin:

Suhteellisen jyrkälle rinteelle sijoitettu rakennus on yksi- ja kaksikerroksisena koottu keskuspihan, pation ympärille. Piha muodostaa korotetun tason, joka saatiin aikaan kääntämällä perustakaivauksien maaylijäämä suoraan tätä pihakorotusta palvelemaan. Rakennuksen alakertaan edellytettiin liikehuoneistoja. Käyttämällä kahta tasoa, kadun tasoa ja patiota, vapautui siis itse hallintorakennus,

24 Eisenman, *The Formal Basis of Modern Architecture*, 249–251.

jonka huoneistot ovat pation ympärillä, liikehuoneistojen vulgarisoivasta vaikutuksesta.²⁵

Kaupallinen toiminta vaikuttaa muodostaneen siis Aallon ajatuksissa suorastaan eliminoitavan haitan, johon tasoero tarjosi toiminnallisesti perustellun ratkaisun.

Aalto ei ollut täysin tyytyväinen pihan toteutukseen rakennuksen valmistuessa. Puutarharkkitehti Paul Olsson (1890–1973) laati mahdollisesti Aallon pyynnöstä vihersuunnitelman kunnantalon patiolle elokuussa 1953.²⁶ Vaikkei suunnitelman toteutuksesta olekaan varmuutta, voi sen vaikutuksia pihan kasvivalikoimaan pohtia vertailemalla 1950-luvun kuluessa otettuja valokuvia. Niistä ilmenee, että vielä köynnössäleikköjen asennuksen ja kasvillisuuden täydennyksen jälkeen pihan kivet olivat selkeästi näkyvillä. Nurmiportaiden kohdalle Olsson esit-

ti kahta tai kolmea eri kasvilajia.²⁷ Varhaisissa Aalto-säätiön kokoelman valokuvissa portaan asuntoiiven puoleisessa reunassa on matalaa maanpeitekasvillisuutta. Myöhemmin siihen istutetaan vuorimäntyjä, jotka sittemmin kasvavat sangen suuriksi. Sisäpihan pation luonne tarkoin suunniteltuna ja rakennettuna maisemana on kuitenkin ilmeinen kaikissa vaiheissa.

Oma mainitsemisen arvoinen lukunsa Aallon Säynätsalo-suunnitelmissa ovat kunnantalon edustaa ja *Piazza triangolare* rajaavat liikennesuunnitelmat. *Piazza triangolare* kiertävien katujen reunustoilla ja liikerakennusten edustoilta varattiin huomattavan suuria alueita pysäköinnille. Kunnantalon kilpailuehdotuksessa Aalto esitti keskustassa ja kunnantalon edustalla eri suuntiin kulkevan liikenteen reitit eri värein. Säynätsalon keskusta-alueen kaavoituksessa liikenne on saanut varsin paljon huomiota, vaikka Suomen autoistuminen oli vasta alkuvaiheissaan.

Ratkaisuissa voi nähdä modernististen kaavoitusideaalien vaikutusta. Ehkä osansa asiassa on sillä, että kunnantalon suunnittelun aikoihin Aalto toimi tuomarina Helsingin Töölönlahden asemakaavakilpailussa 1948, jossa liikeneratkaisuilla oli keskeinen rooli.²⁸ Kun Royal Institute of British Architects myönsi Aallolle kultamitalin vuonna 1957, hän suorastaan flirttaili CIAM:in piirissä keskeiseksi kaavoituksen opinkappaleeksi nostetulla liikennemuotojen erottamisen ajatuksella tilaisuudessa pitämäs-

25 *Arkkitehti* 9–10/1953, 149.

26 Rakennuslautakunnan pöytäkirjat puuttuvat suunnitteluajankohdan osalta kaupunginarkistolta, joten Olssonin toimeksiannon tavoitteitakaan ei ole pystytty tässä yhteydessä (2022) varmistamaan muista lähteistä. Olsson työskenteli Arkkitehtuurimuseoon ja Alvar Aalto -säätiöön arkistoitujen piirustusten ja kirjeiden perusteella yhdessä Aallon kanssa jo 1930-luvulla laattien suunnitelmia muiden muassa Villa Mairean, Sunilan ja Karhulan asuntoalueiden sekä Aallon kotitalon piholle sekä Turun Sanomien toimitalon ja Ravintola Savoy'n kattoterasseille. Ks. myös Eeva Ruoff, "Kiveä ja mäntyjä. Katsaus Olssonin tuotantoon 1930-luvulla," teoksessa *Unelma paremmasta maailmasta. Moderni puutarha ja maisema Suomessa 1900–1970*, toim. Jyrki Sinkkilä ym. (Helsinki: Aalto-yliopiston taiteen ja suunnittelun korkeakoulu, 2016), 28–30. 1950-luvulla Olsson osallistui useiden Aallon toimiston keskeisten rakennusten puutarhojen ja pihojen suunnitteluun. Näitä olivat esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen päätoimitalo, Kulttuuritalo, Aallon ateljee ja Muuratsalon koetalo. Olssonin toimistossa työskennellyt Onni Savonlahti laati Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun laajat puutarhasuunnitelmat. Mari Forsberg, *125 vuotta Seminaarinmäen puistoalueiden historiaa* (Helsinki: Alvar Aalto Säätiö, 2008, 35).

27 Olssonin suunnitelmiin liittyvät kasvimääritykset puuttuvat Arkkitehtuurimuseon arkistosta. Siten visioituja kasvilajeja ei voida yksilöidä ja lukumääräarviokin perustuu piirustusgrafiikkaan.

28 Eva Johansson, *Drömmen som gick i kras. Alvar Aaltos centrumplan for Helsingfors 1959–1972. Bakgrund, utforming och bemötande i en samtida kontext* (Turku: Åbo Akademi Förlag, 2018), 120–1. Samuli Paitsola, *Unelma kaupungista – Alvar Aallon Helsingin keskustasuunnitelma kaupunkisuunnittelun modernistisessä traditiossa* (Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2019), 47.

sään luennossaan.²⁹ Aalto perusteli kunnantalon pation ja katutilojen välistä tasoeroa auto liikenteen ja jalankulun erottamisella. Tapansa mukaisesti Aalto osasi sovittaa puheensa äänilajin kuulijakuntansa mukaan, ja painottamalla liikennemuotojen erottelua hän korosti suunnitelmansa ajankohtaisuutta, vaikka käytännössä kunnantalon kaikki liikenne tapahtui katutason kautta.³⁰

Aallon maisemäkäsitys ja suhde rakennuspaikkaan

Useimmat tulkinnat Alvar Aallon suhteesta luontoon ja maisemaan nojaavat Göran Schildtin kirjoitukseen. Kolmeosainen elämäkerta on julkaistu usealla kielellä, mikä on vahvistanut sen asemaa eräänlaisena tulkintojen peruslähtökohtana.³¹ Elämäkerran ensimmäisessä osassa Aallon luonto- ja maisemasuhteen keskiöön nousevat lapsuuden ja nuoruuden ajan kokemukset, joihin liittyivät suvun ammatilliset esikuvat: isä oli maanmittari ja eno metsänhoitaja. Schildt tiivistää: ”Kaikessa mitä Aalto on luonut, on pohjimmaisena tuntuma metsän maailmaan, metsänviisaus, biologinen kokemus, joka ei milloinkaan anna ylivaltaa teknokraattiselle kulttuurille eikä lyhytnäköiselle rationalismille.”³² Vaikka Aalto oli kaupunkilaispoika, Schildt korostaa, että hän harrasti onkimista ja metsästystä. Lisäksi Aalto oli ollut isänsä apuna merkitsemässä ratatöiden linjoituksia, mikä tutustutti hänet käytännössäkin maaston ja korkeuskäyrien tul-

kintaan.³³ Schildtin mukaan näillä kokemuksilla oli yhteys Aallon arkkitehtuuriin, mutta samalla hän painottaa tämän sanoutuneen kirjoituksissaan irti ”erämaaromantiikasta” ja arvostaneen maisemaa, johon ihmisen kädenjälki liittyy ”harmonisena kokonaisuutena”.³⁴

Myöhemmissä Aallon arkkitehtuuriajattelusta tehdyissä tulkinnoissa yhtenä erityispiirteenä on korostunut Aallon ”synteettinen” lähestymistapa. Myös Aalto itse puhuu arkkitehtuurista synteettisenä ilmiönä jo 1940-luvulle tultaessa ja viittaa tällä laajennettuun rationaalisuuden käsitteeseen, joka huomioi myös ihmisen psykologisen ulottuvuuden.³⁵ Sigfried Giedionin *Space, Time and Architecture* -teoksen toisesta painoksesta (1949) lähtien – johon Aalto sai kokonaan oman lukunsa – Aallon synteettisellä lähestymistavalla on kuitenkin viitattu etenkin siihen, että hänen suunnitelmissaan on nähtävissä pyrkimys erilaisten käsitteellisten vastakohtaisuuksien, kuten irrationaalinen–standardisoitu, sivistynyt–primitiivinen, kaupunki–maaseutu, keinotekoinen–luonnollinen, yhdistämiseen.³⁶ Tämä on heijastunut myös tulkintoihin Aallon maisemäkäsityksestä.

William J. R. Curtisin mukaan Villa Mairea (1937–39) on ratkaiseva esimerkki synteettisestä lähestymistavasta Aallon tuotannossa. Curtisille *Villa Mairea* perustuu harkittuihin liukumiin erilaisten maisematyyppien tai luonnollisuuden ja keinotekoisuuden asteiden välillä: metsä kehystää ja muodostaa pysyvän taustan rakennuksen tontille ja muuntuu esimerkiksi saunasiiven

29 ”The RIBA Annual discourse, 1957 by Professor Alvar Aalto,” *RIBA Journal* 64, no 4, May 1957, 260.

30 Luennon aikoihin Aallon tuoreimpia merkkirakennuksia oli Kansaneläkelaitoksen pääkonttori, jossa korotettu sisäpiha ja liikenteen häiriön poistaminen oli ratkaistu vastaavalla tavalla kuin Säynätsalossa.

31 Schildtin laatiman elämäkerran ja muiden teosten merkityksestä ks. esim. Weston *Alvar Aalto*, johdanto.

32 Schildt, *Valkoinen pöytä. Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat*, 34.

33 Schildt, *Valkoinen pöytä. Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat*, 59, 60, 202–203.

34 Schildt, *Valkoinen pöytä. Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat*, 210.

35 ”Arkkitehtuurin lähentäminen ihmiseen,” *The Technological Review* Nov. 1940, teoksessa Schildt, *Näin puhui Alvar Aalto*, 102–107.

36 Esim. Juhani Pallasmaa, ”Alvar Aalto: Toward a Synthetic Functionalism,” teoksessa *Alvar Aalto. Between Humanism and Materialism*, toim. Peter Reed (New York: Museum of Modern Art, 1998), 20–44.

”harkitun maanläheisyyden” välityksellä kultivoituksi pihamaisemaksi uima-altaineen ja itse rakennukseksi, jossa on vielä lukuisia viittauksia luonnonelementteihin, kuten puunrunkoihin ja niiden rytmikkään.³⁷ Curtisin mukaan ”luonto” oli osa Aallon kulttuurisia pyrkimyksiä. Maaseudun ja kaupungin, teollistumisen ja maiseman sopusointu oli Aallon ihannekuva.³⁸ Curtis puhuu Aallon yhteydessä myös ”välimaisemasta”, jolla hän viittaa Aallolle ominaiseen tapaan sekoittaa ”rakennuksen, kaupungin ja topografian olemuksia”.³⁹

Marc Treib tarjoaa Curtisin ajatuksia täydentävän tulkinnan Aallon maisemäkäsityksestä kirjassaan *Landscapes of Modern Architecture* (2016). Treib analysoi arkkitehtuurimodernismin uranuurtajien maisemäkäsityksiä ja sijoittaa ne jatkumolle, jonka toisen ääripään muodostaa sulautuva lähestymistapa ja toisen kontrastoiva lähestymistapa.⁴⁰ Treibin katsannossa Aallosta tekee kiinnostavan se, että hän liikkuu sulavasti jatkumon laidasta toiseen – usein jopa saman suunnitelman yhteydessä.

Synteesi-tulkinnan ohella Aallon tuotannon analyyseissä korostuvat hänen herkkävaistoinen suhteensa rakennuspaikan ominaispiirteille ja se, miten maastonmuodot ja rakennuspaikan

luonto ovat suunnittelua suuntaava lähtökohta. Treib kuitenkin painottaa, että sopeutuminen olemassa olevaan maastoon ja rakennuspaikan ominaispiirteisiin on Aallolle vain yksi lähestymistapa muiden joukossa. Tämä maisemäkäsityksen joustavuus tulee esiin myös Aallon omista kirjoituksista. Niissä Aalto korostaa, että rakentamalla ja arkkitehtuurin kautta olemassa olevaa maisemaa voidaan parantaa siten, että rakennukset ja maisema muodostavat yhdessä uuden korkeamman asteen järjestyksen. Hän ei siis allekirjoita ”metsähaaveilua”, olemassa olevan maiseman ja luonnon romantisointia.⁴¹ Vaikkei Treib suoraan puhu synteesisestä Aallon maisemäkäsityksen yhteydessä, hän kuitenkin jatkaa Giedionin viitoittamalla linjalla. Tulkitamme mukaan Aallon Säynätsalo-suunnitelmat vahvistavat Treibin näkemystä, mutta niiden kautta nousee myös esiin havaintoja, jotka avaavat Aallon maisemäkäsitystä synteesi-tulkinnan ulkopuolelle.

Säynätsalon hybridimaisema

Säynätsalon kunnantalon lähiympäristössä voi kaava-suunnitelmia tulkitsemalla erottaa kolme maiseman ja luonnonympäristön käsittelytapaa, jotka ovat selkeästi erilaiset. Kullakin on kokonaisuudessa tärkeä merkityksensä:

- i. Kunnantalon sisäpiha on keinotekoinen maastonmuoto, joka on tarkan ja yksityiskohtiinsa asti ulottuvan suunnittelun tulos suihkulähteineen ja Wäinö Aaltosen *Tanssijatar*-veistoksineen. Sisäpihalla vallitsee intiimi mittakaava ja tunnelma.
- ii. Kunnantalon edustan kaupallisen torimaisen aukion viereltä alkaa kolmiomainen suurten puiden hallitsema metsämäinen puisto, *Piazza triangolare*, joka on rajattu

37 William J. R. Curtis, ”Modernismi, luonto, traditio: Aallon myyttiset maisemat,” teoksessa *Alvar Aalto seitsemässä talossa. Tulkintoja arkkitehdin elämäntyöstä*, toim. Timo Tuomi, Kristiina Paatero ja Eija Rauske (Helsinki: Rakennustaiteen museo, 1998), 135.

38 William J. R. Curtis, ”Modernismi, luonto, traditio: Aallon myyttiset maisemat,” 135. Vrt. Göran Schildt, ”Alvar Aallon vaihtoehto”, teoksessa *Alvar Aalto*, toim. Göran Schildt & Leonadro Mosso (Jyväskylä: K. J. Gummerus Oy, 1962), 6.

39 William J. R. Curtis, ”Modernismi, luonto, traditio: Aallon myyttiset maisemat,” 137.

40 Marc Treib, *Landscapes of Modern Architecture* (New Haven and London: Yale University Press, 2016), 9. Treibin tarkastelemat arkkitehdit ovat Frank Lloyd Wright, Ludwig Mies van der Rohe, Richard Neutra, Alvar Aalto ja Luis Barragán. Treibin katsannossa Wright (sulautuva) ja Mies van der Rohe (kontrastoiva) edustavat jatkumon ääripäitä.

41 Ks. esim. ”Keskisuomalaisen maiseman rakennustaide,” *Sisä-Suomi* 26.6.1925, teoksessa Schildt, *Näin puhui Alvar Aalto*, 21–22.

jokaiselta sivultaan autoteillä. Metsä kehystetään urbaanilla rakenteella.

- iii. Kolmiomaista aukiota rajaavien rakennusten pihoilta kohti saaren korkeinta kohtaa alkaa lähes luonnontilaiseksi esitetty metsä, joka rajautuu selkeästi rakennuksia yhdistävien muurien taakse. Tämäkin luonto kuuluu osaksi suunnitelmaa, ja sitä lähes hillitään selkein rajapinnoin.

Ensimmäinen ja kolmas ympäristö ovat saaneet rinnalleen eräänlaisen välimuodon, jossa sen sijainti huomioon ottaen luonnonelementit ja inhimillinen vaikutus ovat epätyypillisessä suhteessa toisiinsa. Kyseessä on pala metsää, jonka Aalto on kuitenkin hyvin selkeärajaisesti erottanut liikenneväylillä ja niitä reunustavilla rakennuksilla varsinaisesta metsästä, joka rajautuu rakennusten ja niiden muurien taakse. Näin perinteisen kaava-ajattelun mukaisen aukion tai torin sijaan Aallon keskustasuunnitelman ytimen muodostaa metsäinen puisto. Toisin sanoen, täysin vastoin konventioita Aalto on Säynätsalon keskustassa antanut suunnittelematomalle tasavertaisen aseman suunnittelun ohella. Hän toki määrittelee metsäpuiston rajat, mutta itse männikkö on paikan alkuperäistä metsämaisemaa, jonka päälle Aalto suunnitelmansa istuttaa. Metsäisyydestä huolimatta hän jatkaa alueen kutsumista *Piazza triangolareksi*, mikä korostaa sitä, että hänen intentionsa ja päätöksensä ovat sen takana, että tällainen erityinen maisematyyppi hallitsee Säynätsalon keskustaa. Mutta olennaista on, että tämä osin luonnontilaisen aluskasvillisuutensa säilyttänyt maisematyyppi ei ole samassa mielessä läpeensä suunniteltu ja rakennettu kuin tyyppillinen kaupunkikeskusta.

Puuston määrästä, niiden koosta ja luonnonmukaisesta sijainnista johtuen Aallon metsäpuisto ei myöskään ole perinteistä maisema-arkkitehtuuria edustava puisto, jonka muodostumisen keskeisenä vaikuttajana on inhimillinen intentio ja kokonaissuunnitelma. Tällaista maisematyyppiä edustaa kunnantalon sisäpiha. Lisäksi on huo-

mattava, että Aalto on kaavasuunnitelmissaan merkinnyt osan olemassa olevista rakennuksista purettavaksi *Piazza triangolare*n eteläosasta, ja suunnitelmien perusteella niiden paikalla kasvaisi muuta ympäristöä vastaavaa männikköä. Toisin sanoen hän on näin keinotekoisesti halunnut korostaa metsäkaistaleen metsäisyyttä ja eroa suhteessa rakennettuun ympäristöön.

Kutsumme tätä Aallon Säynätsalon kaavasuunnitelmiin ideoimaa erikoista inhimillisten intentioiden läpäisemää, mutta samalla luonnontyypistä maisematyyppiä hybridimaisemaksi. Ajatus hybridimaisemasta palautuu ranskalaisen filosofi-antropologi Bruno Latourin teokseen *Emme ole koskaan olleet moderneja*, jossa Latour kehittää hybridi-käsitettä erilaisten kulttuurin ja luonnon sekoitusten ja välimuotojen analyysiin. Hybridillä Latour viittaa ilmiöihin, jotka ovat samanaikaisesti sekä inhimillisiä että luontoperäisiä. Toisin sanoen hybridit eivät ole yksiselitteisesti sen enempiä kulttuurisia tai sosiaalisia konstruktioita kuin luontoa. Latourille hybridit ovat eri tavoin sekoittuneita inhimillisen ja ei-inhimillisen yhdistelmäolioita tai ”seksikiöitä”, joista on mahdoton sanoa, onko niiden perustana inhimillinen toiminta vai luonto.⁴²

Viittamme tässä hybridimaisemalla sellaiseen maisematyyppiin, jossa suunnittelematomat ja siinä merkityksessä villit tai kultivoimat luonnonelementit ovat tasavertaisesti läsnä keinotekoisien, ihmisen luomien elementtien ja intentioiden ohella. Olennaista on, ettei tämän maisematyyppin osalta ole äkkipäätä täysin selvää onko se inhimillisen intention tulosta vai rakentamattomaksi jätetty luonnontilainen metsäkaistale. Se on molempia.⁴³

42 Bruno Latour *Emme ole koskaan olleet moderneja* (Tampere: Vastapaino, 2006), 13–16.

43 On syytä huomauttaa, että Marc Treib viittaa ohimenneen hybridiin Aallon yhteydessä. Hän ei kuitenkaan kehittänyt hybridiä syvempää käsitteellistä näkökulmaa Aallon suunnittelutyön analyysiin. Ks. Treib, *Landscapes of Modern Architecture*, 154–155, 177.

Sarah Whatmore täsmentää, että hybridi La-tourin tulkitsemassa mielessä ei noudata yksi plus yksi -logiikkaa. Toisin sanoen sitä ei voi palauttaa yksiselitteisesti ihmisen luoman ja luonnollisen yhdistelmäksi, jossa molemmat ovat erotettavissa selkeästi rajautuvina ja itsenäisinä komponentteina.⁴⁴ Kuten kuvaus *Piazza triangolare* hybridimaisemana yllä osoittaa, yhtälö on monimutkaisempi, koska inhimillinen intentio ja luonnonelementit, keinotekoisuus ja suunnitteleminen vaikuttavat ja ovat kietoutuneet kokonaisuudessa niin moninaisin tavoin.

Monitulkintainen Aalto

Kiinnostavan uutta ajattelutapaa avaavan ja samalla kriittisen näkökulman Aallon tuotannon tulkintaan tarjoaa Petra Čeferin, joka synteessin sijaan painottaa Aallon arkkitehtuuriin sisältyvää monitulkintaisuutta – sen heterogeenisiä elementtejä.⁴⁵ Čeferinin mukaan Aallon ”Rationalismi ja ihminen” -esitelmässään vuonna 1935 pohtima ajatus ”laajennetusta rationalismista”, joka huomioi teknisten ja toiminnallisten tekijöiden lisäksi inhimilliset tarpeet ja lähtökohdat, on synnyttänyt Aallon arkkitehtuuriin piirteitä, jotka pakenevat erilaisten vastakohtien synteesiä painottavaa selitysmallia. Curtisin tavoin myös Čeferinille Villa Mairea on avainteos, jossa ajatus laajennetusta rationalismista puhkeaa kukkaansa. Sen tilajäsentelyssä, rakenneratkaisuissa ja yksityiskohdissa on piirteitä, jotka ovat täysin vieraita aikalaisrationalismin etenkin toiminnallisuutta ja rakenteiden loogisuutta painottavan näkemysten kanssa. Olennaista on, ettei niitä

voi tyhjentävästi selittää myöskään siten, että aikalaisrationalismiin on yhdistetty irrationaalinen osatekijä tai ulottuvuus.⁴⁶ Čeferinin mielestä Aino ja Alvar Aalto loivat Villa Maireassa suunnittelun lähestymistavan, jossa monitulkintaiset, heterogeeniset piirteet ovat elimellinen osa rakennuksen arkkitehtuuria – sen laajennettua rationalismia. Juuri monitulkintaisessa heterogeenisuudessaan kyseiset piirteet pakenevat myös synteesiä painottavaa tulkintaa.

Aallon Säynätsalo-suunnitelmien *Piazza triangolare* on mielestämme juuri tällainen monitulkintainen heterogeeninen elementti. Näin Čeferinin ajatus Aallon rakennusten heterogeenisistä piirteistä laajenee Säynätsalon kaavatakkastelun kautta myös Aallon maisemakäsitykseen. Olemme edellisessä luvussa painottaneet, miten hybridi ei noudata yksi plus yksi -logiikkaa ja miten *Piazza triangolare* hybridimaisema ei ole palautettavissa synteesiä painottavaan selitysmalliin. Juuri heterogeenisuudessaan ja monitulkintaisuudessaan *Piazza triangolare* on perusteltua tarkastella nimenomaan hybridimaisemana.

Säynätsalo-suunnitelmien valossa tulkinta Aallon maisemakäsityksestä saa huomattavasti uusia sävyjä. Säynätsalon ideat eivät myöskään asetu samanlaiseen ”synteettiseen” tulkintakehykseen kuin esimerkiksi Villa Mairea Curtisin tukinnassa. Säynätsalon keskusta ei Aallon suunnitelmissa perustu samalla tavalla ”liukumiiin” kuin Villa Maireassa. Säynätsalossa maisemakokonaisuus ei hahmotu niin, että ympäröivän metsän luonnollisuus vähenee asteittaan kohti rakennusta, vaan pikemminkin sitä määrittävä dramaattiset ja intuitiivisesti nurinkuriset leikkaukset eri maisematyyppien välillä: luonnontilaisesta metsästä rakennettuun maisemaan ja selvästi rajattuun *Piazza triangolare* hybridimaisemaan.

44 Sarah Whatmore, *Hybrid Geographies. Natures, Cultures, Spaces* (London: Sage Publications, 2002), 3, 159–166.

45 *Nykysuomen sivistyssanakirjan* mukaan heterogeeninen on sekakoosteinen, epäyhtenäinen. Petra Čeferin, *The Resistant Object of Architecture. A Lacanian Perspective* (London and New York: Routledge, 2021), 129–140; Petra Čeferin, ”Architectural Sustainability,” teoksessa *(Ever)green Aalto*, eds. Aila Svenskberg & Mia Hipeli (Helsinki: Alvar Aalto Academy / Alvar Aalto Foundation, 2021), 25–30.

46 Čeferinin mukaan esimerkiksi Villa Mairean olohuoneen takan veistoksellinen sisennys on havainnollinen esimerkki heterogeenisesta piirteestä. Petra Čeferin, *The Resistant Object of Architecture. A Lacanian Perspective*, 137–138.

Aalto kohottaa siis hyvin omalaatuisella tavalla *Piazza triangolare*n hybridimaiseman, metsäisen aukion, kaavasuunnitelmansa ytimeen. Hän kehystää sen rakennetulla ympäristöllä – katuverkolla ja rakennuksilla – ja siten ”kaupunki” kehystää ”metsää”. Näin *Piazza triangolare* toteuttaa paradoksaalisen idean metsästä kaupungin sydämessä ja siten se on myös käsitteellisesti hybridimaisema.

Jos jatkamme vielä hieman Čeferinin viitoittamalla tiellä, voi Säynätsalon suunnitelmat nähdä esimerkkinä Aallon laajennetusta rationalismista sovellettuna kaupunkisuunnitteluun. Kuten yllä jo toimme esiin, Aalto oli hyvin tietoinen modernistisen kaupunkisuunnittelun vallitsevasta ideologiasta, jonka vaikuttavimpana äänitorvena CIAM toimi.⁴⁷ Lisäksi – kuten Weston toteaa – etenkin Säynätsalon kaavasuunnitelmiensa alkuvaiheessa aikalaismodernismin rationalismin vaikutus on huomattava. Suunnittelun edetessä Aallon laajennettu rationalismi näyttää kuitenkin voimistuvan samalla, kun *Piazza triangolare* muovaantuu hybridimaisemaksi.

Vastaavaa maisemakäsittelyn moninaisuutta – jossa suunnittelematon ja suunniteltu sulautuvat yhteen ”jalostetuksi maisemaksi” – ei yhtä radikaalissa muodossa esiinny Aallon muissa suunnitelmissa. Hybridi-käsite sovellettuna Aallon maisemakäsityksen analyysiin mahdollistaa sen tarkastelun ilman dualismia inhimillisen intention ja luonnonolioiden välillä ja ennen kaikkea ilman *hierarkiaa* niiden välillä. Tästä johtuen lähtökohtaisesti heterogeeninen hybridimaiseman käsite tekee oikeutta Aallon lähtökohtaisesti hyvin vapaalle ja monimuotoiselle – heterogeeniselle – maisemakäsitykselle.

47 Aallon Säynätsaloon laatimien kaavojen eri vaiheiden suhteuttaminen ajankohtaiseen kaupunkisuunnittelukeskusteluun ja etenkin Aallon ja CIAM:n suhde on oma kiinnostava kysymyksensä, johon tämän artikkelin puitteissa ei ole mahdollisuutta syventyä.

Lopuksi

Säynätsalon kunnantalon kohdalla Aalto kompensoi rakennuspaikan epädramaattista luonnetta ja loi kunnantalosta välimerellisen kukkulakaupungin tulkinnan. Kuten Marc Treib korostaa, Aallon arkkitehtuuri ankkuroituu olemassa olevaan rakennuspaikkaan ja maisemaan tavalla, joka voi olla samanaikaisesti harmoninen ja riitasointuinen.⁴⁸

Säynätsalossa Aallon maisemankäsittely olisi ollut vieläkin dramaattisempi ja monimuotoisempi, mikäli myös hänen kaavasuunnitelmansa ja *Piazza triangolare* kokonaisuudessaan tielinjauksineen ja reunustavine rakennuksineen olisi toteutunut. Lainvoimaisen asemakaavansa Säynätsalo sai vasta 1975, jolloin *Piazza triangolare*n epämääräisen jäsentymätön, mutta jo vakiintunut tilanne vahvistettiin. Kunnantalon edustan ”raatihuoneentori” toteutui kaavassa vain puollittain puiston kaavamerkinnän jatkuessa osin kirjastosiiven liiketilojen edustalle asti. Toteutumattomaksi ajatukseksi jäi myös *triangolare*n länsireunaa rajanneen tien muodostuminen keskeisimmäksi liikenneväyläksi. Länsireunan yhteys toteutui osittain kevyen liikenteen reittinä. Nämä linjaukset ovat säilyneet myös myöhemmissä asemakaavojen yksittäisiä tontteja käsitellessä päivityksissä. Puistotontit on määritelty nykyisessä asemakaavassa säilytettäväksi.

Vaikka *Piazza triangolare* jäikin jäsentymättömäksi ja vaille tavoiteltua tarkkaa rajausta, voi idean sen erityisestä maisematyypistä nykytilanteessakin aavistaa. Vastaavalla tavalla voi hahmottaa, mikä toteutuessaan olisi ollut sen symbolinen merkitys: Säynätsalon pieni puunjaloitusteollisuudesta elävä kunta oli riippuvainen metsän tuomasta elinkeinosta. Korkea männikkö tarjosi siten perinteisen torin ja patsaiden sijaan latautuneemman ratkaisun kuntakeskukseen ytimeksi.

48 Treib, *Landscapes of Modern Architecture*, 146.

Kohtalokas isku Aallon Säynätsalo-vision toteutumiselle oli hänen ystävänsä, tehtaanjohtaja Hilmer Brommelsin ero tehtävästään huhtikuussa 1951. Aalto menetti kumppanin kunnan vaikutusvaltaisimmalla paikalla, minkä jälkeen hän joutui toistuvasti pettymään yhteistyöhön kunnan kanssa: kulttuurikeskuksen hanke kariutui lopullisesti, kunnantalolle hänen välittämänsä Fernand Léger'n taulu jäi lunastamatta ja 1953 kunnanhallitusta myöten keskusteltiin kunnantalon seinässä olevista pankin valomai-noksista, jotka Aalto oli rikkonut. Kunta salli pankin asentaa valot uudestaan.⁴⁹ Kirjoitukses-saan vuodelta 1956 – joka julkaistiin vasta seuraavalla vuosikymmenellä – Aalto vielä kuvailee kokonaissuunnitelmaansa, mutta tekstin kitkerä ja pessimistinen yleissävy viittaavat siihen, ettei Aalto todellisuudessa itsekään enää usko siihen:

Rakentamisen tärkeimpiä tehtäviä on mit-takaavan, ”scalan” löytäminen. Säynätsalon kunnantalo pienine keskustoreineen ja sen sijoitus kiilamaisen torin päätepisteeseen on yritys tähän suuntaan. [- -] Nykyinen liuku-matilassa oleva yleissivistys sisältää yhtenä peruselementtinään nousukasmaisen kauko-kaipuun, joka tekee ihmisten silmissä kaiken maailman propagandateitse esiintyönnetyn juurettoman rihkaman sille jollakin tavalla tyydytystä tuottavaksi. Maku, hyvä maku, kulttuurin tärkeimpiä, ellei tärkein tuntomerkki, se tulee nykyään vastaan niin suunnattoman harvoin, että prosenteissa on käytettävä jo kol-matta ellei neljättä desimaalia.

Kokemuksieni mukaan tässä suhteessa Suomi on kaikkein vaikeimpia maita eikä minulla ole ollut muualla rakentaessani vastaavanlaisia vai-keuksia. Säynätsalon pieni kunnantalokaan ei ole säilynyt tältä puolisivistykseltä.⁵⁰

49 Kunnanhallituksen kokouksen 12.10.1953 pöytäkirja, § 26. Jyväskylän kaupunginarkisto.

50 Alvar Aalto, ”Töitäni Keski-Suomessa”, teoksessa *Keskisuomea ja keskisuomalaisia III*, toim. Seppo Jokipii ym. (Jyväskylä: Gummerus, 1961), 102.

Jonas Malmberg, arkkitehti, FM, työskentelee Alvar Aalto -säätiön yliarkkitehtina ja valmistelee Aalto-yliopistoon Alvar Aallon Säynätsalon kunnantaloa käsittelevää väitöstutkimusta.

Petteri Kummala, FT, työskentelee Arkkitehtuurimuseon tietopalvelu- ja tutkimuspäällikkönä. Väitöstutkimuksessaan Kummala tutki kaupunkiluonnon estetiikkaa.

Lähteet

- Aalto, Alvar. *Alvar Aalto Hilmer Brommelsille 15.1.1943, Helsinki*. Kirje, Alvar Aalto -säätiö, kirjekoelma (AAA 25660).
- Aalto, Alvar. *Alvar Aalto Hilmer Brommelsille 29.9.1945, Helsinki*. Kirje, Alvar Aalto -säätiö, kirjekoelma (AAA 252562).
- Aalto, Alvar. "Curia", päiväämätön kilpailuehdotuksen selostus. Jyväskylän kaupunginarkisto.
- Aalto, Alvar. "Kunnantalo. Säynätsalo". *Arkkitehti*, nro. 9–10 (1953): 149–158.
- Aalto, Alvar. "The RIBA Annual discourse, 1957 by Professor Alvar Aalto". *RIBA Journal* 64, nro. 4, May (1957), 258–264.
- Aalto, Alvar. "Töitäni Keski-Suomessa". Teoksessa *Keskisuomea ja keskisuomalaisia III*, toimittaneet Seppo Jokipii ym., 101–103. Jyväskylä: Gummerus, 1961.
- Aalto, Alvar. "Keskisuomalaisen maiseman rakennustaide". Teoksessa *Näin puhui Alvar Aalto*, toimittanut Göran Schildt, 21–22. Helsinki: Otava, 1997.
- Aalto, Alvar. "Kukkulakaupunki". Teoksessa *Näin puhui Alvar Aalto*, toimittanut Göran Schildt, 49. Helsinki: Otava, 1997.
- Aalto, Alvar. "Arkkitehtuurin lähentäminen ihmiseen". Teoksessa *Näin puhui Alvar Aalto*, toimittanut Göran Schildt, 102–107. Helsinki: Otava, 1997.
- Čeferin, Petra. "Architectural Sustainability". Teoksessa *(Ever)green Aalto*, toimittaneet Aila Svensberg & Mia Hipeli, 25–30. Helsinki: Alvar Aalto Academy / Alvar Aalto Foundation, 2021.
- Čeferin, Petra. *The Resistant Object of Architecture. A Lacanian Perspective*. London and New York: Routledge, 2021.
- Curtis, William J. R. "Modernismi, luonto, traditio: Aallon myyttiset maisemat". Teoksessa *Alvar Aalto seitsemässä talossa. Tulkintoja arkkitehdin elämäntyöstä*, toimittaneet Timo Tuomi, Kristiina Paatero ja Eija Rauske, 131–141. Helsinki: Rakennustaiteen museo, 1998.
- Eisenman, Peter. *The Formal Basis of Modern Architecture*. Baden: Lars Müller Publishers, 1963/2006.
- Forsberg, Mari. *125 vuotta Seminaarinmäen puistoalueiden historiaa*. Helsinki: Alvar Aalto Säätiö, 2008.
- Iloniemi, Laura. *Nature and Public Space: Säynätsalo Town Hall and Seinäjoki City Centre*. Cambridge: Trinity Hall, 1995. (Painamaton opinnäyte).
- Johansson, Eva. *Drömmen som gick i kras. Alvar Aaltos centrumplan for Helsingfors 1959–1972. Bakgrund, utformning och bemötande i en samtida kontext*. Turku: Åbo Akademi Förlag, 2018.
- Kairamo Maija ja Keinänen Timo. "Hilmer Brommelsin haastattelu". Teoksessa *Rakennustaiteen seuran haastatteluja*, toimittanut Tapani Virkkala, 196–226. Helsinki: Rakennustaiteen seura, 1982.
- Latour, Bruno. *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Tampere: Vastapaino, 2006.
- Malmberg, Jonas. *Säynätsalon kunnantalo. Rakennushistoriaselvitys*. Helsinki: Alvar Aalto -säätiö, 2018. (Painamaton julkaisu).

- Mattila, Satu. *Alvar Aallon suunnittelema Säynätsalon kunnantalo*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1982.
- Nykysuomen sivistyssanakirja*, toimittanut Nykysuomen laitos. Helsinki: WSOY, 1993.
- Olsson, Paul. *Kohde 1751*. Arkkitehtuurimuseon arkisto.
- Paitsola, Samuli. *Unelma kaupungista – Alvar Aallon Helsingin keskustasuunnitelma kaupunkisuunnittelun modernistisessä traditiossa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2019.
- Pakoma, Katariina. *Pohjolan Firenze* -näyttelyn tekstit. Jyväskylä: Alvar Aalto -museo, 2017.
- Pallasmaa, Juhani. "Alvar Aalto: Toward a Synthetic Functionalism". Teoksessa *Alvar Aalto. Between Humanism and Materialism*, toimittanut Peter Reed, 20–44. New York: Museum of Modern Art, 1998.
- Ruoff, Eeva. "Kiveä ja mäntyjä. Katsaus Olssonin tuotantoon 1930-luvulla". Teoksessa *Unelma paremmasta maailmasta. Moderni puutarha ja maisema Suomessa 1900–1970*, toimittaneet Jyrki Sinkkilä ym, 28–30. Helsinki: Aalto-yliopiston taiteen ja suunnittelun korkeakoulu, 2016.
- Schildt, Göran. "Alvar Aallon vaihtoehto". Teoksessa *Alvar Aalto*, toimittaneet Göran Schildt & Leonardo Mosso, 3–8. Jyväskylä: K. J. Gummerus Oy, 1962.
- Schildt, Göran. *Valkoinen pöytä. Alvar Aallon nuoruus ja taiteelliset perusideat*. Helsinki: Otava, 1982.
- Schildt, Göran. *Inhimillinen tekijä*. Helsinki: Otava, 1989.
- Schildt, Göran. *Alvar Aalto: A Life's Work*. Helsinki: Otava, 1994.
- Treib, Marc. *Landscapes of Modern Architecture*. New Haven and London: Yale University Press, 2016.
- Weston, Richard. *Town Hall, Säynätsalo*. London: Phaidon, 1993/1994.
- Weston, Richard. *Alvar Aalto*. London/New York: Phaidon, 1995.
- Whatmore, Sarah. *Hybrid Geographies. Natures, Cultures, Spaces*. London: Sage Publications, 2002.